

*View over the Balkan Peninsula
Поглед над балканите*

ПРОБЛЕМИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН НАЦИОНАЛИЗЪМ ПРЕЗ 1901 Г.

Тодор Радев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Текстът анализира състоянието на българския иредентизъм през 1901 г. при управлението на коалиционното правителство с министър-председател Петко Каравелов. Българската външна политика в сферата на иредентизма е принудена да се съобразява със силния натиск на руската дипломация за сдържане на националноосвободителното движение в Македония и Одринска Тракия. При т. нар. Солунска афера е нанесен силен удар върху Централния комитет на Вътрешната организация. Впоследствие в София е организирано отстраняването на Борис Сарафов от ръководството на Върховния комитет. Въпреки тези удари върху българския революционен национализъм княз Фердинанд не се отказва от намерението в определен момент да взриви статуквото в Европейска Турция чрез радикална акция, внушавана чрез задкулисни ходове на неговия Таен кабинет.

Keywords: Bulgarian irredentism, Bulgarian revolutionary nationalism, Conservative nationalism.

В самото начало на XX в. развитието на българското националноосвободително движение в Македония и Одринска Тракия се оказва изправено пред тежки проблеми. Част от тях са резултат от засилващите се противоречия между Върховния комитет и Задграничното представителство на Вътрешната организация в София. Проблемите са следствие и от силния дипломатически натиск на Русия върху Княжество България за сдържане на революционния национализъм и от разкритията на Високата порта във вилаетите, засегнали тайните структури на Вътрешната организация (БМОК). Важно значение има и намесата на княз Фердинанд, който е обезпокоен от излезлите извън контрол действия на Борис Сарафов, превърнал софийския Върховния комитет (ВМОК) в своеобразна „държава в държавата“. Монархът е особено притеснен от конспиративната мрежа на тайните офицерски братства, застрашаващи неговия контрол върху офицерския корпус. Въпреки това официалните и неофициалните фактори в София не се отказват от намерението си да взривят неизгодното за българския иредентизъм балканско статукво (т. нар. „стъклен похлупак“), ревностно крепено от Русия и Австро-Унгария.

След проваления политически проект на министър-председателя ген. Рачо Петров за изграждане на управляваща „безпартийна“ партия, пропагандиран чрез в. „Свят“ под девиза „Княз, закон, отечество!“⁽¹⁾, проведените през февруари 1901 г. парламентарни избори се оказват възможно най-демократични. Липсата на доминираща партия в новото Народно събрание трасира пътя към коалиционен кабинет. Въпреки различните версии в историографията за редените в двореца политически пасианси, създаването на правителство с русофилска ориентация изглежда предопределено от иредентистките ходове на княз Фердинанд²⁾. На 19 февруари 1901 г. е създаден коалиционният кабинет на Петко Каравелов, включващ представители на Демократическата и Прогресивнолибералната партия. Недостатъчният за парламентарно мнозинство депутатски състав на двете партии е допълнен от депутатите на Народната партия, като тази подкрепа е заплатена с избора на Иван Евстратиев Гешов за председател на Народното събрание. Ръководството на МВнРИ неслучайно е поверено на лидера на крайно русофилската Прогресивнолиберална партия Стоян Данев, а ген. Ст. Паприков, като представител на традиционната офицерска квота на двореца, запазва поста си на военен министър. Тактиката на княз Фердинанд по националния въпрос не претърпява съществени корекции. Съставът на коалиционния кабинет представлява разбираем реверанс към Русия, но монархът не се отказва от възможността да пробие „стъкления похлупак“ чрез задкулисно активиране на революционния национализъм в подходящ момент. При това положение Тайният кабинет³⁾ на княз Фердинанд привежда в ход курса към персонални промени във ВМОК, но не за удовлетворяване на руската дипломация, а за възстановяване на княжеския контрол върху ръководния орган на Македоно-одринската организация в България. Междувременно обаче до София достигат тревожни сведения от Солун.

Поредната правителствена промяна в България съвпада по време с апогея на Солунската афера⁴⁾. Първостепенна изворова стойност за разкритията на турската полиция, довели до ареста на почти целия Централен комитет на Вътрешната организация, имат сведенията на очевидците Иван Маджаров, Иван Гарванов, Конс Самарджиев и Атанас Шопов. Най-обстоен и неподправен характер имат рапортите на председателя на българската църковна община в Солун свещеноиконом Ив. Маджаров до екзарх Йосиф в Цариград. Според неговите данни началото на Солунската афера е поставено с ареста на три „неблагонадеждни момчета“ на 22 януари 1901 г. (според другите извори датата е 23 януари)⁵⁾. Важно значение по този случай имат спомените на Ив. Гарванов, тъй като са свидетелство на очевидец, който по това време е учител в Солунската българска мъжка гимназия и ръководен член на местния таен комитет на БМОК. Той потвърждава, че разплитането на конспиративната мрежа започва със залавянето на две от споменатите от Ив. Маджаров „неблагонадеждни момчета“ – излизащите от публичен дом Милан Михайлов и

Александър Ников. Поради подобни „подвизи“ и убийството на „някаква публична жена“ М. Михайлов, „слуга“ за известно време в софийския Върховен комитет, бил изпратен от Б. Сарафов в Солун, където постъпил на „служба“ в Централния комитет на Вътрешната организация⁶⁾.

Тази колоритна кратка характеристика, която е показателна за използвания човешки материал за т. нар. организационни терористи, се потвърждава от сведенията в епистоларната кореспонденция между бившия активен член на Тайното братство К. Самарджиев и В. Кънчов⁷⁾. Известно е, че в хода на полицейските акции Ал. Ников се самоубива, но Милан Михайлов, Милан Ризов и Коце Лазаров (ученици в Солунската гимназия) вършат предателства, предизвикали най-силния удар върху ЦК на БМОК и въобще върху българската интелигенция в Солун. Сред арестуваните през февруари 1901 г. са д-р Христо Татарчев, Пере Тошев, Христо Матов и други видни дейци на БМОК, осъдени впоследствие на различни срокове заточение в Подрум кале. Солунската афера е повод на 22 февруари 1901 г. търговският агент Ат. Шопов да изпрати до МВнРИ в София поверително писмо под надслов „Критически поглед върху някои от делата на тая организация“⁸⁾. Според него основната причина за всички подобни афери е практикуваният от Вътрешната организация революционен терор. Шопов предупреждава, че революционерите забъркват в делата си „официални български учреждения в Турско“ – митрополити, общини и търговски агентства, а особен риск крие посвещаването на ученици в конспирацията. „Скромното ми мнение е, г-не Министре – подчертава търговският агент, – че ако съществува организацията, трябва да се тури на здрави основи и в опитни ръце, иначе ние сами ще предизвикваме и причиняваме катастрофите си, ние ще се самоунищожаваме и изстребляваме.“⁹⁾

След арестите в Солун ръководството на ЦК на БМОК е поето от неза segнатия от аферата Иван Гарванов. „Хаджи Николов (членът на Централния комитет Иван Хаджиниколов – Т. Р.), който още не беше арестуван, вика мене и Спас Мартинова, и понеже чакаше да го затворят, посочи ни, по какъв начин ще влезем в споразумение с провинцията и с Върховния комитет в София (посочи ни мастило, канали, шифър и пр.).“¹⁰⁾ При втора среща Ив. Хаджиниколов предоставя на Ив. Гарванов и Сп. Мартинов подпечатани празни бланки на ЦК на БМОК, които впоследствие са изпратени на ВМОК в София. Този безпрецедентен случай допълнително нагнетява конфликта между задграничните представители на Вътрешната организация и Борис Сарафов¹¹⁾. Със ситуацията е запознат и Ат. Шопов, който своевременно информира външния министър Стоян Данев. „Научавам се – пише солунският търговски агент в поверителен рапорт до МВнРИ от 23 февруари 1901 г., – че тукашният Централен комитет е взел тия дни решение да даде пълномощие на Върховния комитет в София да направи въстанието в Македония, в случай че от своя страна намерва това за полезно.“¹²⁾ Най-вероятният осведомител на Ат. Шо-

пов по този конспиративен проблем е Ив. Гарванов, който вече действа като председател на Централния комитет в Солун.

В основни линии историографията приема предателствата на М. Михайлов, М. Ризов и К. Лазаров като случайна причина за Солунската афера. Това е логика, следваща спомените на очевидци и потърпевши от разгрома на ЦК на БМОРК. В този контекст най-използвани са спомените на д-р Хр. Татарчев. В тях се твърди, че конспиративната мрежа е разплетена от турската полиция в резултат от заловената и дешифрирана кореспонденция на Централния комитет с действащите в Цариград анархисти, която Пере Тошев предоставил на гимназиста Коце Лазаров за съхранение¹³⁾. Това обяснение изглежда твърде наивно и принизяващо конспиративните качества на най-авторитетните революционни функционери. Всъщност обвиняваните в предателство млади революционери са в периферията на конспиративната организация и едва ли са били допускани до съкровенията тайни на нейния център. Внимателният прочит на най-обстойните извори (кореспонденцията на Екзархията, рапортите на Ат. Шопов и спомените на Ив. Гарванов) създават впечатление, че османската власт вероятно е имала сериозна предварителна информация за тайната структура на БМОРК. Допълнително основание за тази хипотеза предоставят мемоарите на „гемиджията“ Петър Манджуков, които дълго време са извън ползването на специализираната историография поради нежеланието на автора да ги публикува с изискваните от тоталитарната цензура корекции. „Поради убийството на некакъв бег в Солунско (събитие, предшестващо Солунската афера – Т. Р.), извършено от Трайчо Христов – отбелязва безкомпромисният със съвестта си анархист – направени са били няколко ареста в Солун и Солунско, при които е бил открит шифъра и ключа на тоя последния, а също установено е било и лицето, чрез което са били изпращани шифрованите писма. Това лице е бил книжара Софроний Ников. Без да безпокои книжара или когото и да било от ония, които съставлявали Солунския Централен комитет, полицията прочитала шифрованите писма, взимала си бележки от тях и ги пускала да бъдат получавани от адресантите.“¹⁴⁾ Според П. Манджуков арестите в Солун са предприети след дешифрирания от турската полиция подробен доклад на Александър Кипров до Централния комитет в Солун със сведения за подготвяното от младите анархисти взривяване на Отоманската банка в Цариград. Щастлива случайност бил фактът, че докладващият нямал данни за „подкопните работи“ в Солун. Разузнавателните сведения били докладвани на султана и по негова лична заповед били арестувани както Ал. Кипров в Цариград, така и „целото управително тело на Вътрешната Македонска организация в Солун“¹⁵⁾. В този смисъл за предварителната подготовка на османската власт свидетелства и публичният съдебен процес в Солун по всички правила на действащото законодателство. На осъдените е дадено право да обжалват присъдите си в Апелативния съд¹⁶⁾. Данните от изворите показват,

че Солунската афера е използвана от Високата порта и като демонстрация пред дипломатите на великите сили във връзка с усилията за поддържане на легитимния ред в Европейска Турция. Руският посланик в Цариград характеризира действията на османската власт като напълно законни. Иван Зиновиев подчертава, че Османската империя има право да защитава своя вътрешен ред от незаконните действия на българския революционен национализъм, тъй като цяла Македония била „обхваната от мрежата на заговора, имаща за цел да предизвика общо въстание“¹⁷⁾.

На подобен критичен анализ следва да се подложи и романтичната версия за ръководството на Битолския революционен окръг след т. нар. Попставриева афера. Разкритията и арестите в Битолско са резултат от полицейското разследване след убийството на екзархийския свещеник в Битоля поп Ставри, извършено от организационен терорист на 17 август 1900 г. Заподозреният във връзка с този случай Даме Груев първоначално е интерниран в родното си село Смилево, впоследствие е арестуван и разследван, а след произнесените на 17 март 1901 г. присъди по тази афера лежи в Битолския затвор. Неадекватна изглежда приетата на доверие теза, че въпреки засилената подозрителност на османската власт, използваща точно по това време шифъра на Вътрешната организация, той продължава ефективно да ръководи революционната дейност в региона чрез шифровани писма от Битолския затвор до заточението си през май 1902 г. в Подрум кале¹⁸⁾. Като се имат предвид обстоятелствата около Солунската афера, използваният от Даме Груев „затворнически уют“ вероятно е целенасочено подсигурен от османското разузнаване.

Нанесеният от османската власт удар върху солунския център на българския революционен национализъм предоставя на Задграничното представителство в София практическа възможност да поеме временно цялото оперативно ръководство на Вътрешната организация. Гьорче Петров и Гоце Делчев се отнасят с недоверие към новия председател на Централния комитет Ив. Гарванов както поради неговото минало, така и заради подозрението, че чрез изпратените подпечатани бланки в София той подкрепя плана на ВМОК за подчиняване на БМОК чрез инфилтриране на офицери в нейните структури. Това е конкретната ситуация, при която задграничните представители подготвят и изпращат шифровано окръжно до комитетите на Вътрешната организация¹⁹⁾. Този документ е изработен между 8 и 14 март 1901 г. Първата му част, анализираща положението във вилаетите след Солунската афера, е дело на Гьорче Петров. Според него драконовските мерки на Високата порта, улеснявани от поведението на великите сили, са създали ситуация, при която „Македония е обявена в революционно положение, без да има революция в нея“²⁰⁾. Препоръчва се децентрализация на Вътрешната организация, временен отказ от активни действия и затягане на конспиративната дисциплина. Втората част от окръжното е изработена от Гоце Делчев. В нея личи известно влияние на

социалистическите идеи за революцията върху неговите възгледи в сферата на българския иредентизъм. Гоце Делчев подлага на остра критика намерението на младите офицери да ускорят вдигането на въстание в Македония и Одринско. „Тям било достатъчно – акцентира окръжното – едно меншенство, наредено по военному и от военните, което под тяхно ръководство ще дигне знамето на революцията и подире насила со нож и камшик ще застави другата част от народа да вземе участие во борбата. Те не дават значение на народната сила, а само на организираната от тях част. Отношенията между работниците според тях не трябвало да бъдат, както у нас, основани на принципа на другарство и братство и на зачитание на взаимните чувства, а на строго подчинение по чисто военно-казармен ред.“⁽²¹⁾ Гоце Делчев е убеден, че наложилният се във Върховния комитет офицерски манталитет е в противоречие с условията във вилаетите. За него тази казармена представа е „сън, който при първото съприкосновение со грубата действителност ще изчезне яко же дим“. Всъщност тази част от окръжното обосновава несъгласието на задграничните представители с намерението на ВМОК за незабавно въстание в Македония и Одринско като тактически ход на българския иредентизъм, който вероятно ще принуди великите сили да приложат чл. 23 от Берлинския договор. Във финалната си част, състояща се от четири препоръчани мерки, окръжното апелира за прекъсване на връзките между ВМОК и БМОК. Заявено е, че до очакваното свикване на извънреден македоно-одрински конгрес Задграничното представителство в София изцяло поема ръководството на Вътрешната организация⁽²²⁾.

Възникналите сериозни проблеми за структурите на българския революционен национализъм в Княжеството и вилаетите дават основание на Върховния комитет да свика извънреден Македоно-одрински конгрес. Първоначално откриването на форума е насрочено за 18 март 1901 г.⁽²³⁾ Скоро обаче става ясно, че е наложителна промяна на датата, тъй като правителството на П. Каравелов възпрепятства участието на учители и държавни чиновници. Подозирайки ролята на княз Фердинанд за тази забрана, Б. Сарафов протестира пред министър-председателя. „Аз отидох при Каравелова и го питах – отбелязва в спомените си председателят на ВМОК – какъв демократ е той, като не допуска учителите на конгреса. Той шеф на демокрацията ли е, или е изпълнител на заповедите на княза?“⁽²⁴⁾ Действията на русофилския кабинет и монарха очевидно са съгласувани и се прилага план, който трябва да гарантира отстраняването на Б. Сарафов и неговите най-близки съратници от ръководството на ВМОК. Под въздействието на княз Фердинанд, лансиращ довереника си полк. Иван Цончев за главен ръководен фактор във Върховния комитет, офицерските братства се разделят на „цончевисти“ и „сарафисти“⁽²⁵⁾. За синхрона между княза и правителството свидетелства издадената на 16 март 1901 г. секретна заповед на военния министър ген. Ст. Паприков, с която на офицерите на действителна служба се забранява прякото или косвено участие в македоно-

одринското движение. Заявено е, че за нарушение на заповедта „виноватите ще бъдат веднага уволнявани от армията, като ще се вземат мерки да не се допуска повторното им постъпване на служба“. Копия на документа са изпратени в тайната канцелария на княз Фердинанд и в МВнР²⁶⁾. Кратки допълнителни сведения по този повод съдържа едно уточнение началника на Тайния кабинет Страшимир Добрович: „Последната (заповедта на военния министър – Т. Р.) е написана в духа на наставленията, които Господаря даде д-р Станчову (българският дипломатически агент в Петербург Димитър Станчов – Т. Р.) във вагона. Против комитетите въобще министър-председателят е решен да вземе най-строгите мерки и от днес почва преследването“²⁷⁾. Наставленията на княз Фердинанд към Димитър Станчов най-вероятно са дадени при отпътуването на дипломата за Цариград. Това личи от сведенията в дневника на екзарх Йосиф. „Дохожда с г-н Гешов г-н Станчов – отбелязва екзархът на 23 март 1901 г. – дипломатически агентин в Петербург. Той ме поздрави от Н. ц. височество княза, който му поръчал да ми каже, че той се възмущавал от поведението на комитаджиите спрямо мене, т.е. дето употребявали заплашвания и искали да си налагат волята над мене; че той строго заповядал да им кажат да не закачат Екзарха.“²⁸⁾ Екзарх Йосиф изтъква, че в резултат на княжеската намеса ултиматумите на революционерите в Цариград са прекратени. Този разговор в османската столица онагледява друга причина за действията на монарха срещу ръководството на ВМОК – стремеж да се съхрани легалната институция на българския консервативен национализъм в Македония и Одринска Тракия. Впоследствие екзархът решава по своему да използва ситуацията и връчва на Високата порта такрир, настояващ Българската екзархия да получи султански берати за митрополити в Солун, Сяр, Кукуш, Гюмюрджина и Одрин²⁹⁾.

На 19 март 1901 г. военният министър изпраща до външния министър Ст. Данев (с копие до Тайния кабинет) поверително писмо, в което подробно са обяснени причините за издадената секретна заповед. Изтъкнато е, че не трябва да се допуска ВМОК да изиграе ролята на „Етнически етерия“, вкарала Гърция в несвоевременна война с Османската империя³⁰⁾. При тези обстоятелства Върховният комитет решава да отложи свикването на конгреса за 4 април 1901 г. Междувременно Б. Сарафов и уволнилият се от армията Ив. Цончев, чието целенасочено преминаване в запаса е белязано с производството му в генералски чин, стигат до открит конфликт³¹⁾. Конкретна причина за разрива е решението на Сарафов (под въздействието на Симеон Радев) да се отнесе от даденото обещание сам да се оттегли от председателския пост, което застрашава плановете на двореца. За да бъде напълно сигурна промяната в ръководството на ВМОК, княз Фердинанд нарежда на правителството да задържи получените задочни доживотни присъди от Букурещкия съд български поданици, замесени в аферата „Михайляну“. На 23 – 24 март 1901 г. са арестувани Борис Сарафов, Тома Давидов, Владислав Ковачев и Георги Петров

(скоро след това освободен, тъй като бил объркан с Гьорче Петров). От набелязаните за задържане само Гьорче Петров успява временно да се укрие. Правителството веднага осведомява Тайния кабинет на монарха за проведената полицейска акция³²⁾.

Непосредствено преди насрочения извънреден македоно-одрински конгрес Ив. Цончев се среща с Гьорче Петров. Запасният генерал се опитва да убеди изявилия се като противник на Борис Сарафов задграничен представител на БМОК да подкрепи „цончевистите“ при избора на нов Върховен комитет, след което веднага да се пристъпи към въстание в Македония и Одринско – още през лятото или есента на 1901 г. „Той ми привеждаше и политически аргументи – отбелязва Гьорче Петров в спомените си, – че времето било сгодно, че Русия била наклонна.“³³⁾ По въпроса за въстанието като решителен иредентистки ход задграничният представител заявява принципното си несъгласие с форсирането на събитията. Той догматично се придържа към кореспондиращата със социалистическите идеи теория, че подобна радикална акция трябва да бъде краен резултат от продължителна революционна борба. Гьорче Петров заявява на ген. Цончев, че въстанието трябва да се наложи от хода на събитията във вилаетите и че „ще го прокламира само Ц. К. и никой друг“, тъй като Вътрешната организация не може да приеме „въстание, прогласено от София“³⁴⁾. Окончателният разрыв между двамата (след извънредния конгрес ген. Цончев отново разговаря със задържания в полицейски участък Гьорче Петров) и враждата им като упорити идеолози на „централизма“ и „върховизма“ са закономерни.

Осмият извънреден македоно-одрински конгрес в София заседава от 4 до 8 април 1901 г. Контрастирайки с предлагащите го събития, той протича сравнително спокойно. Протоколите дори показват стремеж за задълбочен анализ и наличието на конструктивен дух у изказалите се делегати³⁵⁾. Редно е да се обърне внимание на изказването на Димитър Ризов, който традиционно стои близо до двореца и внимателно следи идващите от там сигнали, но не пропуска и откриващите се възможности сам да оказва влияние върху решенията на монарха. Той призовава ген. Ив. Цончев да не бърза да се поставя „начело на делото“ и в този смисъл препоръчва „да не се прави сега или след една година някаква революция“. Ризов лансира идеята да се използва дипломатически задържането на дотогавашните ръководители на ВМОК и срещу този показан акт срещу революционния национализъм правителството да издейства от Високата порта амнистия за арестуваните ръководители на БМОК. „Трябва да се заловим – подчертава той – за подготвяне на едно-единствено въстание в Македония, за която цел трябва да се състави една топографическа карта на Македония и Одринско, по която да се насочват революционните действия.“³⁶⁾ Според Д. Ризов новото ръководство на Върховния комитет вероятно ще има преходен характер, като най-подходящ за нов председател е Гоце Делчев по-

ради авторитета му в структурите на Вътрешната организация. Самият Делчев обаче отхвърля това предложение. Извънредният конгрес конституира нов ВМОК, който при първото си заседание на 9 април 1901 г. избира за председател ползващия се с благоволенieto на двореца Стоян Михайловски³⁷⁾. В специализираната историография преобладава мнението, че взетите решения отлагат очаквания генерален сблъсък между основните направления в българския революционен национализъм за предстоящия редовен конгрес³⁸⁾.

Фасадно демонстрираното единство в името на националната кауза е последвано от т. нар. „Майско споразумение“ между представители на ВМОК, БМОК и офицерските БОБ. Този своеобразен документ е оформен като извънреден протокол, подписан в централата на Върховния комитет на 16 май 1901 г.³⁹⁾ Той е резултат от тридневни преговори, при които ВМОК е представен от Стоян Михайловски, Владимир Димитров, Георги Петров, Георги Минков, Иван Кепов и д-р Димитър Владов; БМОК – от Гоце Делчев, д-р Владимир Руменов и Михаил Герджиков; БОБ – от запасния генерал Иван Цончев и запасния подполковник Стефан Николов. Протоколът се характеризира с вътрешно противоречие. Той признава в декларативен стил независимостта на БМОК, която „не може да търпи каквито и да било пресилвания отвън“. Същевременно се заявява, че подписалите документа единодушно са решили в състава на ЦК на БМОК „да влязат за членове 2 – 3 офицери като специалисти по военното дело, на еднакви права с другите членове на същия комитет“. Освен това постигнатото споразумение предоставя на Централния комитет правото да назначи във всички революционни райони на Македония и Одринско „по 1 запасен офицер като специалист по военното дело, който да действа с еднакви права на член в надлежното районно управително тяло“. ВМОРО съответно получава „право да се представя при Върховния македонски комитет от специално упълномощени делегати, които на равни права с членовете на тоя комитет ще третират с него всички въпроси, отнасящи се до нуждите материални и морални на тая организация“. Пограничните пунктове йезуитски са оставени във владение на БМОК, но е заявено, че складираниите в тях оръжие и боеприпаси са собственост на ВМОК⁴⁰⁾. Съдържанието на „Майското споразумение“ нагледно демонстрира намеренията на „цончевистите“ да действат сарафовски, но без участието на самите „сарафисти“. Приведено е в действие афишираното пред Ю. Бахметиев „морално давление“, чрез което княз Фердинанд привидно задоволява антиреволюционния балкански курс на руската дипломатия. Същевременно монархът възстановява своя контрол върху Върховния комитет, без да се отказва от неговото предназначение като тактическо оръжие срещу „стъкления похлупак“.

Деветият редовен македоно-одрински конгрес в София се провежда от 29 юли до 5 август 1901 г. Откриването му в салона на „Славянска беседа“ съвпада с началото на съдебния процес срещу Борис Сарафов и неговите

най-близки сътрудници. Едва ли е случайност фактът, че в архива на ВМОК липсват протоколите с изказванията на делегатите⁴¹⁾. Бурните дебати третират обвиненията срещу Б. Сарафов и другите представители на предишното ръководство в крупни злоупотреби със събираните от Върховния комитет пари. Привържениците на ген. Цончев имат за цел напълно да дискредитират „сарафистите“ и окончателно да ги елиминират от борбата за главното ръководство в революционните структури на българския иредентизъм⁴²⁾. След като на 2 август очаквано са оправдани от съда, Б. Сарафов и Вл. Ковачев са понесени на ръце от привържениците си към „Славянска беседа“. Двата са допуснати да участват в заседанията на конгреса, но опитът им да се защитят от обвиненията в парични злоупотреби и да изобличат „цончевистите“ като царедворци се оказва без значение. Привържениците на ген. Цончев умело използват разединението сред своите противници и овладяват ръководството на ВМОК. Избраният Върховен комитет е в състав: Стоян Михаловски (председател), Иван Цончев (подпредседател), Иван Стойчев (секретар), Георги Белев (касиер), Стефан Николов и Антон Бозуков (членове-съветници). Замисълът на двореца е реализиран – умерената фигура на Ст. Михайловски временно маскира пред дипломатите на великите сили фактическия ръководител ген. Цончев, който амбициозно тласка ВМОК към бързо въстание в Македония. Първоначалната заблуда на Ю. Бахметиев, който преценява запасния генерал като „човек порядъчен и сериозен, представляващ добра гаранция за водене на комитетските дела в дух на умереност и законност“, бързо е преодоляна. След получените подробни сведения от София руският посланик в Цариград е стъписан. „Толкова резки призови към въстание – констатира Ив. Зиновиев – не са излизали от перото на деятелите на Върховния македонски комитет даже тогава, когато начело бе Б. Сарафов и неговите съмишленици.“⁴³⁾ Тревогата на Певчески мост, изпълняващ с усърдие ролята си на главен фактор за задържане на българския иредентизъм, се засилва допълнително към края на август 1901 г. поради новата афера, предизвикана от отвличането на протестантската мисионерка Елен Стоун – поданик на САЩ⁴⁴⁾. Руското дипломатическо агентство в София оставя на заден план своята неприязън към Борис Сарафов и търси неговото посредничество за контакт с похитителите до момента, когато случаят е поет от американската дипломация. Същевременно руският външен министър граф Ламсдорф нарежда на Ю. Бахметиев да настоява пред българското правителство за допълнителни гаранции, че ще бъдат взети енергични мерки срещу всякакъв опит за предизвикване на въстание във вилаетите⁴⁵⁾.

Рекапитулацията от процесите в главните структури на македоно-одринското движение в Княжеството и вилаетите през лятото и есента на 1901 г. очертава тенденцията ЦК на БМОК да бъде подчинен на новото ръководство на ВМОК, действащо според визията на княз Фердинанд за необходимите тактически ходове на българския иредентизъм. Разбира се, с ловки маневри

и използвайки задкулисни посредници, монархът се стреми да избегне евентуално свое дискредитиране пред великите сили. Тази тенденция е улеснена от първоначална неориентираност на новия председател на Централния комитет в Солун по събитията в София. По това време печатният орган на Върховния комитет хладнокръвно отхвърля емоционалните нападки срещу победилите „цончевисти“. В този стил уводната статия под заглавие „Много шум за нищо“ заявява, че противниците на новото ръководство не изповядват истински патриотизъм, а водят безпринципна агитация срещу новия ВМОК, въоръжени със слухове, предубеждения и клевети⁴⁶⁾. Ген. Цончев умело използва старите противоречия на Ив. Гарванов както със заточените предишни членове на ЦК на БМОК, така и с нейните задгранични представители в София и особено враждебните му отношения с Гьорче Петров. В спомените си Гарванов дори изтъква, че при престоя си в България през есента на 1901 г. се срещнал с подпредседателя на ВМОК в софийския хотел „Метропол“ и му заявил (вероятно в отговор на негово настояване): „Организацията аз ще ви я дам, ала с условие, че ние ще си останем отделно там, а вие тук. Самостоятелността на организацията ще се запази, понеже вашите другари ще работят вътре, и тукашните ще се убедят, че не е възможно инак да се работи.“⁴⁷⁾ Твърде възможно е по това време Иван Гарванов да е бил под силното въздействие на патриотичната агитация, която Върховният комитет предприема чрез в. „Реформи“. Показателен в това отношение е отпечатаният с едри букви на цялата първа вестникарска страница „Позив към българския народ“, отправен от ВМОК на 19 септември 1901 г. „Вик за помощ – акцентира позивът – иде от робската земя. От името на тази робска земя, тъй жестоко измъчена, Върховният Македоно-Одрински Комитет иска вашата помощ – помощта на целия български народ.“⁴⁸⁾

Установил със закъснение, че „цончевистите“ са го употребили в конгресния си поход към ръководството и на ВМОК, и на БМОК, Гоце Делчев си изяснява ситуацията в разговори с Борис Сарафов и Гьорче Петров. Елиминиран от Върховния комитет, неговият бивш председател се сближава отново със задграничните представители на Вътрешната организация, но е разочарован от идеята им да предприемат борба срещу „цончевистите“ само чрез пресата⁴⁹⁾. Новият ВМОК нанася нов удар, който лишава Гьорче Петров и Гоце Делчев от статута им на пълномощни задгранични представители, които претендират, че след Солунската афера са единствените реално функциониращи представители на ЦК на БМОК⁵⁰⁾. При проведените в края на август – началото на септември 1901 г. срещи в София с дейци на Вътрешната организация ръководството на Върховния комитет се опитва да ги убеди, че Задграничното представителство се е компрометирало, превръщайки се в източник на интриги. Опитът за ликвидиране на този посреднически революционен орган обаче се оказва неуспешен⁵¹⁾. При това положение по настояване на ВМОК

на 23 септември 1901 г. солунският Централен комитет упълномощава Димитър Стефанов и Туше Делииванов да поемат функциите на нови задгранични представители в София, анулирайки всички предишни пълномощия. Документът вероятно е изработен от Ив. Гарванов. „Те са единствените му представители – повелява пълномощното, – чрез които ТЦМО комитет се сношава по всички въпроси с работници по македоно-одринското освободително дело в Княжеството.“⁵²⁾ Избраният момент за смяна на задграничните представители е подходящ, тъй като по това време Борис Сарафов е извън България, Гоце Делчев току-що е започнал голяма организационна обиколка във вилаетите, а Гьорче Петров принудително е намалил активността си по делата на революционния национализъм.

Преценявайки стоенето в България при стеклите се обстоятелства за безсмислено, през септември 1901 г. Б. Сарафов предприема пътуване в Европа. Отдавна известна на специализираната историография, тази своеобразна мисия не е достатъчно оценена като търсене на алтернативни решения за българския иредентизъм. Според сведенията на самия Сарафов намерението му, споделено с Гьорче Петров и Гоце Делчев, било да намери финансови ресурси за делото. Без да се подценява тази страна на предприетата мисия, по-съществен е неговият опит чрез задкулисни сондажи да бъде осигурен могъщ европейски покровител на македоно-одринското освободително движение. Неслучайно Б. Сарафов се насочва към Виена, възползвайки се от покана на Йозеф Граф – австрийски евреин, собственик на дискутиращия проблемите в Европейска Турция в. „Die Information“. Чрез посредничеството на Граф в неговия дом е уредена среща между видния представител на българския революционен национализъм и Хайнрих фон Мюлер, завеждащ ангажираното с балканските проблеми Информационно бюро към Балхаус. В спомените си Борис Сарафов представя пестеливо обсъжданите въпроси за евентуално негово пребиваване в Австро-Унгария под чуждо име и за осигуряване на персонална парична издръжка (неприета от него поради апела му паричната помощ да бъде за каузата)⁵³⁾. Всъщност описаната ситуация следва да се тълкува като опит за вербуване на авторитетния революционер от разузнавателните служби на двуединната монархия. Важни допълнителни сведения по този случай представят документите от Политическия архив към Австрийския държавен архив. В тях е отразена гледната точка на високопоставения служител на имперското разузнаване⁵⁴⁾. Тези извори показват, че осъщественият във Виена контакт с Борис Сарафов, характеризирани като възможен „нов Стамболов“, внимателно е следен и анализиран от външния министър граф Анегор Голуховски. Бившият председател на ВМОК лансира идеята за автономия на Македония под австро-унгарски протекторат. В това предложение прозира аналогията с регламентирания от Берлинския договор статут на Босна и Херцеговина. Б. Сарафов дори предлага при политическа автономия на Македония евентуал-

ният македонски княз да бъде определен от Виена. Той се опитва да ангажира Балхаус с македоно-одринското освободително движение, правейки паралел с оказваната от Хабсбургската империя подкрепа за албанските националисти в Северна Албания. Сарафовият сондаж очевидно вбива клин между ангажираните с балканското статукво Русия и Австро-Унгария, търсейки съвместима с политиката на Виена стратегическа посока за действията на българския революционен национализъм в Македония и Одринско. Без да игнорира откритата се възможност за задкулисно сътрудничество, граф Голуховски предпочита да не поема в настоящия момент ангажимент, създаващ риск от нежелани противоречия с Петербург. При европейската мисия на Б. Сарафов прави впечатление и посещението му при Симеон Радев в Женева, където се сближава с някакъв мистериозен богат англичанин. От него бившият председател на ВМОК два пъти получава значителни парични суми с условие да запази името му в тайна⁵⁵⁾. Б. Сарафов спазва обещаната дискретност пред проф. Любомир Милетич и спомените му оставят щедрия англичанин в анонимност. Като се има предвид насочената срещу османския интегритет провокативна политика на Форин офис, в този случай вероятно са замесени британските разузнавателни служби⁵⁶⁾.

Отглас от сондажите на Б. Сарафов във Виена вероятно е една статия в печатния орган на ВМОК, посветена на в. „Die Information“. В нея се изтъква забелязаната промяна в тона на вестника спрямо дейците на българското македоно-одринско освободително движение. Посочено е, че доскорошната квалификация на това движение като разбойничество е заменена с характерни за националистическата терминология изрази. Все пак статията не пропуска да отбележи стремежа на в. „Die Information“ да разпалва между балканските национализми противоречия, които са удобни за австро-унгарската дипломатия⁵⁷⁾.

В основни линии към края на 1901 г. ясно се очертава избраната от княз Фердинанд тактика в сферата на българския иредентизъм, чието практическо прилагане предстои. Идеята ВМОК да предизвика въстание в Македония чрез нахлуване на чети от България, които да получат известна подкрепа от местните структури на БМОК, се съчетава с русофилския външнополитически курс на коалиционното правителство, показно следващо перманентните съвети на Певчески мост за ограничаване на революционния национализъм до възможния минимум. Тези две направления сякаш взаимно се изключват, но всъщност са предварително обмислен ход срещу задушавания българското жизнено пространство „стъклен похлупак“. Проблеми за неговата реализация създават оформилите се в структурите на революционния национализъм противоречия, ескалирали до сблъсъци между чети на ВМОК и БМОК във вилаетите и взаимно оспорване на правата върху пограничните пунктове и тайните оръжейни складове. При нарастващото напрежение през декември

1901 г. задграничните представители на Вътрешната организация Д. Стефанов и Т. Делииванов прекъсват връзките си с настоящия състав на Върховния комитет⁵⁸⁾.

Междувременно в самата Македоно-одринска организация в България се оформя засилваща се опозиция срещу „цончевистите“. Начало на тази тенденция поставя разгорещеният сблъсък между софийското македоно-одринско дружество и ръководството на Върховния комитет. Ескалиращото напрежение между столичната организация и овладения от Иван Цончев и неговите привърженици централен орган на легалната Македоно-одринската организация в Княжеството се подклажда от яростна вестникарска престрелка⁵⁹⁾. Срещу амбициите на запасния генерал и неговите връзки с двореца се обявяват и лоялните спрямо Борис Сарафов анархисти. На 8 ноември 1901 г. Петър Манджуков отпечатва кратка изобличителна брошура, оформена като отворено писмо до подпредседателя на ВМОК по повод неговите публични нападки срещу т. нар. „екзалтирани личности“ в македоно-одринското движение. „Велик е пътят на революционера, г-н Цончев – акцентира авторът, – но той не води във Върховния комитет, а от там – в двореца; този път води към свободата, но водейки към нея, минава през затвора и бесилото.“ В този смисъл брошурата обвинява запасния генерал, че поднасял македонското дело „пред краката на българския княз“⁶⁰⁾.

Непрекъснатите обвинения и контраобвинения, генериращи емоционална нетърпимост сред дейците на националноосвободителната кауза, се отразяват негативно и върху привикналите към строгата военна дисциплина тайни офицерски братства, които също се оказват в плен на разединението. Конфликтите в недрата на българския революционен национализъм обаче не отклоняват поощряваните от двореца „цончевисти“ от твърдото им решение в най-кратък срок да взривят статуквото в Европейска Турция.

БЕЛЕЖКИ

1. Свят, бр. 57, 16 януари 1901. Редактор на в. „Свят“ неслучайно е Дико Йовев, който като протеже на ген. Рачо Петров е образован в Европа и е уреждан на дипломатическа служба към търговските агентства в Сяр и Битоля. Впоследствие Д. Йовев се самоубива поради участието си в разкритата афера с фалшиви гербови марки.
2. Вж. Грънчаров, Ст. България на прага на двадесетото столетие. Политически аспекти. София, 1986, с. 72 – 80.
3. Под това название е известна тайната канцелария на монарха, ръководена от Страшимир Добрович.
4. За началото и развитието на Солунската афера вж. Силянов, Хр. Освободителните борби на Македония. Т. 1 (фототипно издание). София, 1983, с. 112

- 113; Радев, Т. Екзархията и българският революционен национализъм 1893 – 1903. Пловдив, 2010, с. 216 – 222; Радев, Т. Българската екзархия и Солунската афера (1901 г.). – В: Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Научни трудове. Т. 34. Кн. 1 (История). Пловдив, 1996, с. 479 – 483.
5. ЦДА, ф. 246 к, оп. 1, а. е. 189, л. 150.
6. Спомени на Иван Гарванов. – В: Освободителното движение в Македония и Одринско. Спомени и материали. Т. 1 (фототипно издание). София, 1983, с. 130.
7. БИА-НБКМ, ф. 288, а. е. 15, л. 163.
8. НА-БАН, ф. 41 к, оп. 1, а. е. 80, л. 17-22.
9. Пак там, л. 22.
- ¹⁰. Спомени на Иван Гарванов, с. 132.
- ¹¹. По въпроса за подпечатаните празни бланки на Централния комитет, изпратени на Върховния комитет в София, вж. Пандев, К. Националноосвободителното движение в Македония и Одринско 1878 – 1903. София, 2000, с. 274 – 275. Чрез тези бланки ВМОК елиминира посредничеството на Задграничното представителство и взаимодейства директно с ЦК на БМОК. Решението е резултат от успешната мисия на поручик Софроний Стоянов в Солун в края на 1900 – началото на 1901 г., приключила непосредствено преди началото на Солунската афера. Според Борис Сарафов бланките са изпратени в София след разгрома на Централния комитет в Солун, за да легитимират създаването на подвижен ЦК на БМОК, съставен от самия Сарафов, Гоце Делчев и Ефрем Чучков. Този план се проваля поради неодобрението на Г. Делчев – вж. Спомени на Борис Сарафов. – В: Освободителното движение в Македония и Одринско. Спомени и материали. Т. 1 (фототипно издание). София, 1983, с. 59 – 60.
- ¹². НА-БАН, ф. 41 к, оп. 1, а. е. 80, л. 2.
13. Татарчев, Хр. ВМОРО като митологична и реална същност. – В: Д-р Христо Татарчев. Спомени, документи, материали (съст. Ц. Билярски). София, 1989, с. 96.
14. Манджуков, П. Предвестници на бурята. София, 1993, с. 512.
15. Пак там.
16. ЦДА, ф. 246, оп. 1, а. е. 189, л. 161.
17. Палангурски, М. България в балканската политика на Русия (1899 – 1903). В. Търново, 1996, с. 254.
18. Силянов, Хр., пос. съч., с. 111. За шифрована кореспонденция на Д. Груев като ръководител на Битолския окръг на БМОК, обхващаща и времето, когато Битолският затвор му предоставил според Христо Силянов „по-големи удобства за управление на окръга“, вж. Даме Груев. Спомени, кореспонденция (съст. Ц. Билярски). София, 1999, с. 159 – 203.

19. Вътрешната македоно-одринска революционна организация (1893 – 1919). Документи на централните ръководни органи. София, 2007, с. 166 – 171.
20. Пак там, с. 167.
21. Пак там, с. 169.
22. Пак там, с. 170 – 171.
23. БИА-НБКМ, ф. 224, а. е. 24, л. 180.
24. Спомени на Борис Сарафов, с. 61.
25. В този случай определението „сарафисти“ няма връзка с термина „сарафизъм“, който се оформя като направление в българския революционен национализъм след Илинденско-Преображенското въстание – вж. Славов, Сл. Сарафизмът като течение във Вътрешната македоно-одринска революционна организация. – ИПр., 2012, № 1 – 2, с. 60 – 61.
26. ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 160, л. 1; ЦДА, ф. 176 к, оп. 1, а. е. 1521, л. 300.
27. ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 135, л. 15-16.
28. Български екзарх Йосиф I. Дневник. София, 1992, с. 486. Възобновеният натиск на революционния национализъм върху органите на Екзархията по въпроса за учителските назначения за учебната 1901 – 1902 г. има преобладаващо регионален характер и е дело предимно на местните структури на БМОРК. По този повод на 1 октомври 1901 г. екзарх Йосиф изпраща поверително писмо до външния министър Ст. Данев с копия до търговските агенти в Македония и Одринска Тракия – вж. НА-БАН, ф. 41 к., оп. 1, а. е. 80, л. 23.
29. Български екзарх Йосиф I. Дневник, с. 490.
30. ЦДА, ф. 176 к, оп. 1, а. е. 1521, л. 297 – 299; ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 160, л. 6 – 8.
31. Спомени на Борис Сарафов, с. 60 – 61. Гьорче Петров отбелязва възмущението на Б.Сарафов, че след като изгонил „цончевистите“ заедно с водача им от централата на Върховния комитет, ген. Цончев отишъл да докладва за инцидента в двореца – вж. Спомени на Гьорчо Петров, с. 118.
32. ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 142, л. 5 – 6.
33. Спомени на Гьорчо Петров. – В: Освободителното движение в Македония и Одринско. Спомени и материали. Т. 2 (фототипно издание). София, 1983, с. 121.
34. Пак там, с. 122.
35. Княжество България и македонският въпрос. Т. 1 (съст. Ц. Билярски). София, 2002, с. 257-275.
36. Пак там, с. 267.
37. Връзките на преподавателя в Юридическия и Историко-филологическия факултет на софийското Висше училище проф. Стоян Михайловски с двореца са естествени поради неговите консервативни политически възгледи,

- които в известна степен будят недоумение за мотивите, довели до активното му участие в една по същество революционна организация – вж. Стоян Михайловски. Политически и философско-религиозни размишления (съст. Ив. Богданов). София, 1999. Изворовите данни доказват загрижеността на княз Фердинанд за избора на Ст. Михайловски, който трябвало да осигури овладяването на ВМОК от запасния генерал Ив. Цончев – вж. ЦДА, ф. 3 к, оп. 8, а. е. 135, л. 33 – 38.
38. Елдъров, Св. Върховният македоно-одрински..., с. 44.
39. Вътрешната македоно-одринска... Т.1. Ч. 1, с. 174 – 175.
40. Пак там, с. 175.
41. Селектирани сведения за взетите от конгреса решения са публикувани в печатния орган на ВМОК – вж. Реформи, бр. 27, 11 август 1901. В следващия брой е публикувано окръжно на ВМОК до македоно-одринските дружества по повод „престъпните действия на някои екзалтирани личности“, които били хвърлили петно не само върху ВМОК, но и „върху цялото македоно-одринско движение“ – вж. Реформи, бр. 28, 18 август 1901 (БИА-НБКМ, ф. 224, а. е. 81, л. 666). По време на самия конгрес печатният орган на Върховния комитет не излиза.
42. Елдъров, Св. Върховният македоно-одрински комитет и Македоно-одринската организация в България 1895 – 1903. София, 2003, с. 44 – 45; Пандев, К., пос. съч., с. 301 – 303.
43. Палангурски, М., пос. съч., с. 253.
44. Според изпратено от Елен Стоун писмо до ковчезника на протестантската мисия в Цариград отвлечането станало на 3 септември (нов стил) 1901 г. – вж. Вечерна поща, бр. 198, 6 октомври 1901. Това съвпада със сведенията на главният организатор на акцията Яне Сандански, който датира похищението на мис Стоун и Екатерина Цилка по стар стил на 21 август 1901 г. – вж. Спомени на Яне Сандански. – В: Освободителното движение в Македония и Одринско. Спомени и материали (фототипно издание). Т. 2. С., 1983, с. 19. Документално за аферата „Мис Стоун“ вж. Добриянов, Т., К. Пандев. Документи за пленяването на американската мисионерка мис Стоун. – ИДА, 1977, кн. 33, с. 99 – 133.
45. Палангурски, М., пос. съч., с. 254.
46. Реформи, бр. 32, 14 септември 1901.
47. Спомени на Иван Гарванов, с. 136.
48. Реформи, бр. 38, 21 септември 1901.
49. Спомени на Борис Сарафов, с. 65 – 66.
50. Пандев, К., пос. съч., с. 305.
51. БИА-НБКМ, ф. 224, а. е. 10, л. 67-68.
52. Вътрешната македоно-одринска... Т. 1. Ч. 1, с. 176.
53. Спомени на Борис Сарафов, с. 66-67.

- ⁵⁴. Вж. Мишев, Р. За преговорите на Борис Сарафов с австро-унгарската дипломация през 1901 г. – ИПр, 1991, № 7, с. 49 – 54; Лалков, М., пос. съч., с. 513 – 515.
55. Спомени на Борис Сарафов, с. 68, 72.
56. В спомените си Симеон Радев отбелязва, че Борис Сарафов не е подозирал този благодетел като английски агент – вж. Радев, С. Лица и събития от моето време. Спомени. Т. 2. София, 2014, с. 477. Трудно е обаче да се допусне подобна прекомерна наивност у Б. Сарафов. Той по всяка вероятност е бил наясно със ситуацията, но умишлено пропуска информация в разказа си пред проф. Любомир Милетич.
57. Реформи, бр. 36, 12 октомври 1901.
58. БИА-НБКМ, ф. 224, а. е. 81, л. 614.
59. Вж. Реформи, бр. 37, 19 октомври 1901; бр. 38, 26 октомври 1901; бр. 39, 2 ноември 1901. Автентични сведения за нарастващата нетърпимост (включително сбивания на публични места) между привържениците на бившето и настоящото ръководство на ВМОК представя видният публицист Евтим Спространов, чиято ангажираност с македоно-одринското освободително движение му дава възможност да черпи информация директно от персоналните източници на ескалиращото разединение – вж. Спространов, Е. Дневник. Т. 1. София, 1994, с. 51 – 64. За ожесточения сблъсък в периодичния печат през есента на 1901 г. най-характерни са публикациите във вестниците „Реформи“, „Вечерна поща“, „Право“, „Свят“ и „Автономия“. Конфликтът обсебва и печатните органи на политическите партии.
60. Манджуков, П. Отворено писмо до г-на Иван Цончев, подпредседател на Върховния Македоно-Одрински Комитет. Пловдив, 1901, с. 18-19. Конкретният повод за публикацията е организирана в Пловдив сказка на ген. Цончев, съдържаща остри обвинения срещу радикалните елементи в македоно-одринското освободително движение. Евтим Спространов изразява съмнение в авторството на Петър Манджуков, подозирайки Никола Генадиев като действителен автор на брошурата – вж. Спространов, Е. Дневник. Т. 1, с. 82 – 83. Това подозрение изглежда основателно, тъй като в обстоятелствените мемоари на анархиста липсват сведения за сътвореното от него отворено писмо до подпредседателя на ВМОК.

THE PROBLEMS OF THE BULGARIAN REVOLUTIONARY NATIONALISM IN 1901

Abstract. The text analyzes the state of the Bulgarian irredentism in 1901 under the rule of the coalition government with Prime-minister Petko Karavelov. The Bulgarian foreign policy in the field of the irredentism is forced to comply with the strong pressure from the Russian diplomacy to contain the Bulgarian national liberation movement in Macedonia and Edirne Thrace. The Central Committee of the Internal Revolutionary Organization undergoes a severe stroke in the so called Thessaloniki affair. Subsequently, the removal of Boris Sarafov from the governance of the Supreme Committee takes place in Sofia. Despite the negative impact of these events over the Bulgarian revolutionary nationalism, Knyaz Ferdinand does not give up from his initial intent to disrupt the status quo in European Turkey at any appropriate time through radical actions that shall be inspired by the clandestine moves of his Secret Cabinet.

✉ **Dr. Todor Radev**
Plovdiv University "Paisii Hilendarski"
24, Tsar Asen Str.
4004 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: toshrad@abv.bg